

משוחחים עם הבנים

"בצלם אלוקים" – 1

בראשית

א, כו-כח

אדם וביתו

עמ' 27

איש האמונה

הבודד

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדִמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בְּדֶגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ. וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם
בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם. וַיִּבְרָךְ אֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבִּשְׁתֶּה וּרְדוּ בְּדֶגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיָּה הָרֹמֶשֶׁת עַל הָאָרֶץ.

רס"ג: בצלמנו כדמותנו שליט.

בפרק הראשון של ספר בראשית מספרת לנו התורה על בריאת הזכר והנקבה... התורה מזכירה את בריאת האדם כיוון שהוא חלק מן היקום, וסיפור הבריאה היה נמצא חסר לו היתה התורה משמיטה את דבר היותו של האדם גם הוא יציר נברא... האדם הוא ילדה של אמה-טבע, כמוהו כבהמה וכחיה... הסיפורים על אודות בריאת הצומח, החי והאדם הם כמעט זהים; שלושתם עומדים על המקור המשותף לחיים כולם, רוצה לומר: האדמה... קיומו זהה מכל בחינה עם קיומן האינסטינקטיבי והבלתי פוסק של פונקציות חיים... האדם והחיה חולקים שווה בשווה את אותה ביולוגיה, פיזיולוגיה ופתולוגיה.

עם זאת, כמובן, יש באדם יסוד המקנה לו את ייחודו, הוא צלם א-להים שבו נברא היהדות רואה את רעיון צלם הא-להים שבאדם לא כמתת חנינם שניתנה לו לאדם בחסד הא-ל, אלא כאתגר שעליו להתמודד עמו... התביעה מן האדם שיהיה כא-להים, שישקף את צלמו, שיעשה למהות מקודשת כמותו, שינהל את חייו כיצור המידמה ליצורו. האדם הוא שמחליט אם לממש את צלם הא-להים שבו או אם לדחותו מכול וכול.

המושג צלם אלוקים שבתאור הבריאה הראשון בתורה, מתייחס אל כישורו של האדם היוצר. דמיונו של האדם לאלוקים מתבטא בשאיפתו וביכולתו של האדם להיות יוצר. האדם הראשון שנברא בצלם אלוקים נתברך בתנופה רבתי לפעילות יוצרת ובכוחות כבירים לשם הגשמת מגמה זו... אדם הראשון רוצה להיות אנושי לגלות את זהותו, ומה היא זהותו? היצירה... הוא מעצב אידאות, הוא יוצר את היופי, הוא נהנה מיצירותיו השכליות והאסתטיות, הוא מגלה כוח יצירה בתחום החוק. בעשותו כל אלה משתדל האדם הראשון למלא את התפקיד שהוטל עליו על ידי בוראו 'ומילאו את הארץ וכיבשוה'.

1. על פי פשט הפסוקים האם האדם שונה מחיות הטבע במהותו?

2. מה המשמעות של בריאת האדם "בצלם אלוקים"?

3. מדוע אלוקים מצווה את האדם לפרות ולרבות?

הרב סולובייצ'יק מאיר את בקשת התורה למקם את האדם כחלק מחיות הטבע.

4. מהי המשמעות של שימת האדם בתוך הטבע והשוואתו לחיות השדה?

5. איך ניתן להתייחס לדחפים הטבעיים שלנו? לאיברי גופנו השונים?

6. מהי המשמעות של בריאת האדם ב"צלם אלוקים" לשיטת הרב סולובייצ'יק?

7. למה הרב סולובייצ'יק טוען שהאדם צריך לבחור להיות "צלם אלוקים" ומימוש ברכה זו היא לא חלק מטבעו?

במסה אחרת הרב סולובייצ'יק מחדד את כוונתו באומרו שלאדם יש יסוד נפשי להיות ה"צל של אלוהים".

8. במה מידמה האדם לבוראו בכוח היצירה?

9. כיצד מתקשרת הברכה "צלם אלוקים" לציווי הניתן לאדם על כיבוש העולם?

כִּי יָדַע אֱלֹהִים כִּי בַיּוֹם אֶכְלֶכֶם מִמֶּנּוּ... וְהָיִיתֶם כְּאֱלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע.
רש"י: "וְהָיִיתֶם כְּאֱלֹהִים" - יוצרי עולמות.

10. האם כשאכלו אדם וחוה מעץ הדעת קיבלו את הכח ליצור עולמות?

בפרק ב' של ספר בראשית מתבטא במלואו הניתוק שניתק האדם מן הטבעיות ומחוסר האמצעיות הפונקציונלית הביולוגית. האדם מתואר בו כמהות מיוחדת במינה, שבתוכה מתממש ויוצא מן הכוח אל הפועל יסוד "צלם א-להים"... הוא שואף לרכוש את קווי הזיהוי של היחיד, שאינו מייצג את המין האנושי אלא את עצמו, זה שנושא בשם פרטי המזהה אותו כ"אני", אשר אין להמירו ב"אתה", זה שחולף בגיא החיים פעם אחת במהלך הנצח ושאי אפשר להחליפו באחר או לשכפלו. התורה מספרת לנו בפרק ב' את סיפורו של האדם שחי פעם אחת ומאז נעלם לתמיד.

11. מה ההבדל בספר בראשית בין פרק א' לפרק ב' באופן הצגת ייעוד האדם?

תָּנוּ רַבָּנֵי: הָרוּאָה אוֹכְלוֹסִי יִשְׂרָאֵל, אוֹמֵר: בְּרוּךְ חֶכֶם הָרָזִים, שְׂאִין דַּעְתָּם דּוֹמָה זֶה לָזֶה וְאֵין פְּרָצוּפִיהֶן דּוֹמִים זֶה לָזֶה.

12. מהו השבח של הקב"ה שבני אדם שונים זה מזה?

מהרש"א: ואין פרצופיהן דומין כו'. דכשם שהן מחולקין בדעות עד ששים רבוא שהיא צורה הפנימית כך הן מחולקין בצורה החיצונית. ויש לברך על שרואה כל כך צורות ופרצופין משונין זה מזה, עד ששים רבוא שהוא קצה האחרון שאין עוד צורה אחרת מכאן ואילך.

13. מדוע השינוי החיצוני בין בני אדם מעיד על שינוי הפנימי?

"וַיִּפַּח בְּאַפִּיו נְשָׁמַת חַיִּים" מי שנופח - משלו הוא נופח.

14. היאך הכניס אלוקים לאדם את "צלם אלוקים" שבו?

רמב"ן: יורה כפי משמעו שהן שתיים... יצירת תנועה שהיה האדם נוצר כלומר בעל תנועה. כי היצירה היא החיות וההרגש... וכמו שאמר "וַיִּצְרֶה" אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה... ואחרי שיצרו בהרגשה נפח "בְּאַפִּיו נְשָׁמַת חַיִּים" מפי עליון להוסיף הנפש הזאת על היצירה הנזכרת. ויהי הָאָדָם כולו לְנֶפֶשׁ חַיָּה, כי בנשמה הזאת ישכיל וידבר ובה יעשה כל מעשה.

15. מהי המשמעות שנשמתו של האדם היא מתוך תוכו של האלוקים?

אסיף מחשבות

- מה זה אומר על גופי, דחפיי או רצונותיי, שהם חלק מהטבע?
- מהי המשמעות שלי כאדם שנבראתי "בצלם אלוהים"?
- האם אני בוחר לממש את ה"צלם אלוהים" שבתוכי?
- במה אני דומה לחברים שלי ובמה אני מתייחד ושונה מהם?
- האם אני מקנא או מנסה לדכא את ה"צלם אלוהים" של האחים, או של החברים שלי?

עופר סיון | יועץ חינוכי | מחבר ספר "השיחה" למתבגרים דתיים

להורדת דפים נוספים, תגובות או הצעות לשיפור חפשו בפייסבוק: השיחה – מיניות למתבגרים דתיים

הדרכה לשיח – "בצלם אלוקים"

בני אדם מורכבים משני חלקים: הגוף והנשמה, הנפש הבהמית והנפש האלוקית, יצר הטוב ויצר הרע. בלימודי הקודש בישיבה התיכונית או בישיבה הקטנה אנו שמים דגש על החלק האלוקי שבתוכנו, אך "שכחנו שיש לנו בשר קודש, לא פחות ממה שיש לנו רוח הקודש", כדברי הרב קוק. בנושא הגוף, מהותו וייחודו נעסוק ביחידה זו.

דרך הלימוד של מעשה בראשית ניתן לראות את התייחסות התורה לשני חלקי האדם. בפרק א' האדם נברא חלק מהטבע, בתוך תיאור בריאת החי, הצומח והדומם נברא גם האדם. כאשר הייעוד שלו להיות "בצלם" של האלוקים, להיות "הצל" של אלוקים, כשולט על מעשה הבריאה. הבורא ייעד את האדם להיות המכוון, הרודה והמנהל של העולם. רס"ג אומר זאת במפורש, ומקורו בתנחומא "מהו בצלמו? שיהא הוא שליט למטה כמו שאני שליט למעלה". מתוך כך מובן שהציווי לפרות ולרבות נועד כדי שיוכל לרדות בכל החיה והבהמה בעולם. בפרק א' האדם אינו שונה במהותו מהחי בעולם, הוא רק קיבל תפקיד להיות "מלך החיות".

הרב סולובייצ'יק מדגיש שבני האדם כפופים לטבע הבריאה, לחוקי הפיזיקה והביולוגיה, כדי שהאדם לא יתכחש לכך שהוא שייך גם לחלק "האדמתי" של העולם. אבל משם הרב לוקח את המושג "צלם אלוקים" ומדבר על כך שתפקיד האדם לבחור את ייחודו. אדם שונה מהטבע ב"צלם אלוקים" שבו, זהו החלק המקודש שבאדם ששייך לעליונים. לכן התפקיד שניתן לו אינו חלק מהטבע, כי בטבע אין בחירה, אלא האדם נדרש להיות היוצר של חייו. בחלק האלוקי של חייו אדם נדרש להיות הפועל והיוזם ולא הנפעל. אדם לא בוחר את חוקי הפיזיקה שאליהם הוא כפוף, הוא בוחר כיצד לנהל את עצמו בתוכו. לאור דבריו מתקבל מושג שונה של ייעוד האדם בספר בראשית. לאחר שהקב"ה יצר את כל הטבע – הוא יצר את האדם שיהיה כמוהו יוצר בטבע.

במסה אחרת הרב סולובייצ'יק מחדד את המתנה שקיבל האדם "בצלם אלוקים" – להיות היוצר והחושף של יופי העולם. באמצעות היצירה של עצמו הוא חושף את זהותו הפרטית והבריאה הכללית. ביצירת בני אדם את המשפט, האומנות, או הפילוסופיה – מתגלה יופי הבריאה. שמתמטיקאי מגלה משוואה חדשה, או פיזיקאי חוק חדש הוא כובש את העולם ומביא לידי ביטוי. כך כשמתבגר משקיע בדברים אמיתיים שאליהם הוא נמשך – הוא מגלה את אישיותו והלך נפשו. לפתח צדדים שקשורים לעולם הטבע זה לא דבר מאוס, או דחוי, אלא חלק מציווי בריאת האדם.

הרעיון מתקשר לדברי רש"י שפירש שהנחש אמר לחווה שבאכילת הפרי יהיו כאלוקים, ויהיה באפשרותם ליצור עולמות ואנו יודעים שלאחר שאכלו מעץ הדעת לא קיבלו ליצור עולמות. אפשר לומר שהנחש שיקר לחווה כדי שתאכל, אך על פי הדברים שנאמרו לעיל, כוונתו שניתן לאדם כח לבטא את עצמו באמצעות יצירתו, כפי שאלוקים התבטא דרך עולמו. (לכן ניתן לבני אדם האפשרות להידמות לבורא, כיוון שיש צד מה משותף ביניהם, כמאמר חז"ל "מה הוא רחום אף אתה רחום"). כדברי רבי חיים מוולאז'ין "עניין מילת 'צלם' כי המה דומים במשמעם בצד מה. (נפש החיים ש"א פ"א)).

הדברים מודגשים בהבדל בין פרק א' בבראשית שעוסק בכל הבריאה ובכללה האדם, לבין פרק ב' בבראשית שבו מתואר האדם הראשון על ייחודו וסיפורו האישי – כך מתגלה שלכל אדם יש "אני" שלא ניתן להחליפו ב"אחר" שנמצא בטבע. לכן אנחנו מברכים ומשבחים את הקב"ה שכולנו שונים בחיצוניות ובפנימיות. בחז"ל המספר שישים אלף מייצג את הריבוי, וכשרואים המוני בני ישראל ומתוודעים לריבוי האין-סופי מתמלאים בהתפעלות שמתוכה צומח השבח לבורא. שבח לבורא שיצר את השינוי בין בני האדם וכך נתן לכל אדם ייחודיות ו"סיפור בריאה" פרטי.

הדברים מתבארים יותר לאור דברי ספר הקנה (שלא ברור דיו מי חיברו) שאלוקים נפח את תוך תוכו בתוך האדם, כאדם המנפח בלון שמוציא את כל אוויר ריאותיו לתוך הבלון, כך הייחודיות של האדם יסודה בייחודיותו המופלאה של הבורא.

הדברים מלמדים על כמה כל אחד מאיתנו הוא מיוחד וחביב אצל הבורא, הרי יש בתוכנו שורש ושייכות לבורא (ראה תניא ריש פרק ב'), לכל אחד יש תפקיד שנועד רק לו, ואם הוא יחשוף את סתרי לבבו יוכל לגלות את זהותו, מהותו ואת יופייה של הבריאה.